

שאלה: יש מצוה לדון כל אדם לכף זכות. אבל כיצד נקיים מצוה זו אם מדובר בבן אדם רשע שכולם מכירים את רשעותו ונבזותו?

תשובה: ההדרכה לקיים מדה טובה הזאת מופיעה גם בגמרא וגם בפרקי אבות. מה ההבדל בין שני הטקסטים האלו? אלא מה שנמצא בגמרא מחייב כל יהודי ויהודי, אפילו אינו צדיק וחסיד. ומה שיש בפרקי אבות נאמר לאלו הרוצים לקיים חסידות. זאת מניין? אלא אמרו חז"ל במסכת בבא קמא (ל ע"א) מי שרוצה להיות חסיד, יקיים כראוי וכדין אמירת הברכות (ברכות הנהנין, וברכות השבח וכו') וישמור מאד בכל דיני נזקים, כמו להזהר לא להזיק לאדם אחר אפילו ע"י רכושו או באופן עקיף, ויקיים עניני פרקי אבות. הרי שמלשונם ברור כי הנאמר בפרקי אבות הוא למען המתעלים במדותיהם, הרוצים הצטיינות, הרוצים קירבת השם, הרוצים לקיים דברי חסידות.

קעת הבה נבדוק את השינוי בין הטכסטים. על המקרא "בצדק תשפוט עמיתך" (ויקרא יט, טו) לימדו בגמרא (שבועות ל ע"א) שהמלה "עמיתך" הוא "מי שאתך בתורה ובמצוות". ומזה למד הסמ"ע (ספר מאירת עיניים, על שו"ע חושן משפט, סי' רכח ס"ק ג) וכן כתב מהרש"א (על בבא מציעא נט ע"א ד"ה אל תונו) כי מי שאין בו יראת שמים, אינו בכלל "עמיתך". וכן כתב "נימוקי יוסף" שעל הרי"ף (בבא מציעא, בדפי הרי"ף לב, ב). כלומר הוא חשוד לעשות לפי יצרו הרע, כי אין לו נקיפת מצפון לפחד מעונש מן שמים על מעשיו מעלליו. לכן לא חייבים לדונו לכף זכות אלא צריכים להשמר ממנו פן תבוא ממנו איזה נזק.

אבל תוכן פרקי אבות, כאמור, נאמר למי שרוצה להיות חסיד. ושם פירש הרמב"ם בביאורו למשנה:
"והוי דן את כל האדם לכף זכות."

[א] ענינו כשיהיה **אדם שלא תדע בו אם צדיק הוא אם רשע** ותראהו שיעשה מעשה או יאמר דבר שאם תפרשהו על דרך אחת יהיה טוב, ואם תפרשהו על דרך אחרת יהיה רע, קח אותו על הטוב ולא תחשוב בו רע.

[ב] אבל אם יהיה **האדם נודע שהוא צדיק מפורסם** ובפעולות הטובות ונראה לו פועל [=פעולה] שכל עניניו מורים שהוא פועל רע, ואין אדם יכול להכריעו לטוב אלא בדוחק גדול ואפשר[ות] רחוק[ה] הוא, ראוי שתקח אותו שהוא טוב אחר שיש שום צד אפשרות להיותו טוב, ואין מותר לך לחשדו, ועל זה אמרו [שבת זז] "כל החושד בכשרים לוקה בגופו".

[ג] וכן כשיהיה **רשע ויתפרסמו מעשיו**, ואחר כן ראינוהו שיעשה מעשה שכל ראיותיו מורות שהוא טוב ויש בו צד אפשרות רחוק[ה] לרע, ראוי להשמר ממנו

ושלא תאמן בו שהוא טוב, אחר שיש בו אפשרות לרע. ועל זה נאמר 'כי יחנן קולו אל תאמן בו, כי שבע תועבות בלבו' (משלי כו, כה).

[ד] וכשיהיה בלתי ידוע [אם המדובר בו הוא אדם צדיק או רשע] והמעשה נוטה אל אחד משני הקצוות [=כך הוא בתרגומו של הרב יצחק שילת, עמ' ט], צריך בדרך החסידות שתדין לכף זכות, איזה משני הקצוות שיהיה": [עד כאן לשון הרמב"ם]

הרי לפנינו שלושה חילוקים ברורים מה בין עצם הדין לבין קיום המצוה בצורה נעלה ביותר, בדרך של חסידות.

[חילוק ראשון] מי שאין בו יראת שמים, ולא מפחד ממדת המשפט של אלוקים, לפי הדין של הגמרא אין חיוב לדון לכף זכות. אבל לפי פרקי אבות גם אדם שאינך יכול לקבוע אם הוא ירא שמים או לא, כי אינך מכיר אותו, תשתדל לדונו לכף זכות.

[חילוק שני] גם אדם שהוא צדיק, אבל לפי אומדן דעתך עשה מעשה שהוא רע ועבירה, ואינך יכול לדונו לכף זכות אלא בדוחק גדול, ובהמצאת לימוד זכות בלי בסיס עובדתי [כגון שראית אותו מדבר עם מישהו בבית הכנסת, באמצע חזרת הש"ץ]. עליך לחשוב שהיה נחוץ ליעץ לו עצה טובה דחופה, או היה איזה צורך לתיקון הציבור לסדר דבר-מה מיידיית]. על פי הדין, הגמרא לא חייבה אותך להכנס לאילוצים דחוקים. אבל לפי החסידות, ככה תעשה.

[חילוק שלישי] ומה ההבדל בין פסקא א' לבין פסקא ד'? הרי שניהם עוסקים באדם שאינו מוכר לך אם הוא צדיק או רשע? אלא בפסקא א' המעשה עצמו גם כן שקול, ותוכל להכריע או לזכות או לחובה, כפי כח יכולתך לשפוט. אבל בפסקא ד' מדובר שעשה מעשה שהוא ממש נוטה לרע, אע"פ כן לפי החסידות תטה כף המאזניים לזכות.

ואמרו במסכת שבת (קכז ע"ב) שהדן את חברו לכף זכות, גם הוא עצמו יזכה שבשמים ידונו גם אותו לכף זכות. "במדה שהאדם מודד, בה מודדין לו" (סוטה ח ע"ב).